

Денисюк С. Г.

Бобрук А. М.

АВАНТЮРИЗМ ЯК ТИП ПОЛІТИЧНОГО КЕРІВНИЦТВА

Аналізується політичний авантюризм як поширений і небезпечний феномен у сучасному політичному процесі. Охарактеризовано чинники, які виступають основою для реалізації політичних авантур в українській політиці. Акцентовано увагу на переважно деструктивній ролі авантюризму у політиці. Виокремлено механізми реалізації політичного авантюризму: використання корупційних схем, фальсифікації документів, маніпулювальних політичних технологій. Визначено, що головною умовою утвердження такого типу політичного керівництва є наявний низький рівень політичної культури як громадян, так і політиків.

Ключові слова: *політичний авантюризм, волюнтаризм, політичний ризик, маніпуляція.*

Багатоманітне соціально-економічне життя українського суспільства, ті події, що відбуваються в державі як у політиці, так і в економіці наштовхують на необхідність аналізу такого поняття як «політичний авантюризм». Щодо суті тлумачення цього терміну, то ми знаходимо: «Авантюризм політичний (від фр. *aventure* – пригода) – політичні наміри й дії, що спираються на інтригу, віру в щасливу долю й обман, спрямовані на здійснення мети, що ґрунтується на уявленнях, бажаннях, міфічних переконаннях без урахування політичних сил і можливостей, наукового їх обґрунтування, й розраховані на випадковий успіх. Прибічниками авантюризму є політики-авантюристи, котрі являють собою тип політичного керівника, який пропонує програму популістського характеру» [1].

Поява і широке розповсюдження цього феномену обумовлені надзвичайною роллю та значенням суб'єктивного чинника в політиці (самовпевненість політика у своїх здібностях і можливостях, мотиви, страх, заздрість, політична провокація, інтереси, воля мас, соціальних груп, панівних

еліт, політичних лідерів та ін.). За певних умов цей фактор абсолютизується і виявляється у прийнятті вольових рішень, що часто призводять до свавілля.

З огляду на те, що атрибутом політики виступає єдність свідомих та стихійних вчинків і форм політичної поведінки, то фактично політичний авантюризм пов'язаний із ризикованістю прийняття рішень, але що може бути виправданим за певних обставин.

Якщо в західній політичній думці помітне значне зростання інтересу до проблеми політичного авантюризму одночасно із зростанням скептицизму щодо можливості його прогнозування, то у вітчизняній політичній науці ця проблема поки ще не знайшла належного висвітлення.

Дотичними до дослідження феномену політичного авантюризму слід вважати наукові розвідки В. Андрущенка, О. Бабкіної, В. Бебіка, В. Горбатенка, І. Джуса, В. Корнієнка, Ю. Козелецького, В. Кривошеїна, М. Михальченка, А. Моїсеєвої, І. Петренко, Ю. Шайгородського, В. Шеметова та ін., в яких детально розроблені концепти політичної культури та свідомості, проаналізовані політичні міфи та ідеали, проте власне феномен політичного авантюризму залишився поза уваги вчених.

Виходячи з актуальності теми, метою статті є дослідження політичного авантюризму як особливого стилю керівництва та його наслідки у суспільствах перехідного типу.

Історія подає нам немало прикладів авантюрної поведінки видатних політиків. У свій час політичний авантюризм Наполеона призвів до того, що у 1870 р. Франція виявилася втягнутою у війну з Пруссією. Поразка і капітуляція французької армії, що стали результатом її повної невідповідності до серйозних військових дій, прискорили падіння Другої імперії. Прикладом політичного авантюризму є й соціально необґрунтовані ідеї «прискорення», «оновлення», «реформ», «революцій». Це неповний перелік прикладів авантюризму, які актуалізують дослідження цього психолого-політичного феномену.

Фактично політичний авантюризм проявляється у спекуляції на труднощах і проблемах, дезорієнтації та обдурюванні широких мас з метою досягнення елітою політичного успіху. Це може бути замовчування реальних фактів у політиці, яке базується на принципі говорити про політичний процес доти, доки вас не змусять «замовкнути» [2].

Прикладом авантюризму великого масштабу, що закінчився крахом, була політика гітлеризму, що панував у Німеччині 1933-1945 рр. У міжнародному комуністичному і робітничому русі політичний авантюризм (троцькізм, «лівосектантські» течії та ін.) наносив збиток єдності революційних сил, ослабляв їх в боротьбі з імперіалізмом. Враховуючи різні аспекти політичного авантюризму як стилю керівництва, можна виокремити такі його властиві ознаки: він розрахований на штучну активність і спирається на створення «шумових ефектів» політичного та ідеологічного впливу; характеризується пошуками «винних»; орієнтується на конфронтаційну стратегію неприйняття й цілковитого ігнорування правдивої громадської думки, на невірноваженість і галасливість політичних лідерів, на деперсоналізацію й розмивання статусно-престижних критеріїв взаємодії людей, на везіння. Сьогодні політологи відмічають авантюристичні рішення Путіна щодо України, які складно було спрогнозувати і уявити наслідки.

Стосовно сучасної української політики, то фахівці відмічають зростання авантюристських промов і прийняття рішень з боку політиків. Такі заяви і тим більше дії керівників держави викликають подив у більшості громадян України. Зокрема, у жовтні 2014 р. уряд України повідомляв, що збільшуються витрати кредитних коштів на військову кампанію, кожен день проведення АТО обходився більше ніж 70 млн. грн., а Україна є банкрутом і чекає на дефолт, тому не зрозуміло, на що сподіваються керівники держави. Ще однією авантюрою, на яку вже виділено 100 млн. грн., є проект «Стіна» – побудова україно-російського кордону, на який чиновники витратять 129480 тис. дол. народних коштів [3]. До політичних авантур в Україні фахівці відносять і ситуацію із збанкрутілими банками, з курсом іноземних валют, що призвело до

збільшення недовіри до всієї політичної системи з боку громадян та їх зубожіння.

З огляду на перераховані ознаки і результати такого типу керівництва зрозуміло, що авантюризм розглядається переважно як деструктивний тип політичного керівництва. Найчастіше авантюризм трактується як некомпетентні дії, що здійснюються без урахування конкретної ситуації та без наукового обґрунтованої оцінки певної політичної ситуації. Це зневага ризиками, реалістичними оцінками і прогнозами, ігнорування особливостей реальної політики і співвідношення сил. Наприклад, авантюризм М. Хрущова у поєднанні з іншими властивими йому якостями – волюнтаризмом та імпульсивністю, мало не призвів в 1962 р. до третьої світової війни, після того, як він надав вказівку розмістити радянські ядерні ракети на Кубі. Карибська криза тривала 38 днів, світ перебував на межі ядерної війни і повного знищення. Усередині держави поєднання хрущовського авантюризму і волюнтаризму вилилася у засилля кукурудзи, знищення присадибних ділянок, масовий забій худоби, розорювання цілини і, як апофеоз авантюризму, урочисту обіцянку, надану радянським людям на двадцятому з'їзді КПРС, побудувати комунізм до 1980 р., залишивши далеко позаду Америку. Всі джерела суспільного багатства повинні були, на думку авантюрного М. Хрущова, привести до здійснення великого принципу: «Від кожного за здібностями, кожному за потребами». Люди жартували: Комунізм. На дверях продовольчого магазину висить оголошення: «Сьогодні в хлібі, маслі та м'ясі потреби немає». Тобто політичний авантюризм розкладає і розколює суспільство, занурює його в пучину невіри. Громадяни, оцінюючи результат керівництва політика-авантюриста, розуміють, що він виявляється безвідповідальним, самовпевненим і брехливим.

Враховуючи негативний вплив політиків-авантюристів на суспільство, їх іноді в науковій літературі називають політичними шахраями, які вчиняють злочини для досягнення власних особистих (або групових) політичних цілей, використовуючи корупційні схеми, фальсифікацію документів, маніпулятивні

політтехнології тощо. Досить цікаве поняття звучить останнім часом на українському телебаченні – «політичне хамство», яке можна віднести до крайне негативної форми політичного авантюризму.

Однак не дивлячись на небезпечність авантюризму, в українському політикумі можна відмітити певну закономірність: на виборах різних рівнів перемагають і політики-авантюристи, і політики-демагоги, і політики-популісти. Заради об'єктивності відмітимо, що політичний авантюризм має місце і в інших суспільствах. Тут виникає питання: чому такий тип керівництва приваблює громадян і вони обирають політиків-авантюристів? Що виступає основою для поширення політичного авантюризму?

Така якість, як авантюризм, «притягує» певні риси особистості, як користолюбство, легковажність, сугестивність, конформність і довірливість. Іншими словами, політика авантюризму є привабливою для громадян, які мають невисокий рівень політичної культури і довіряють необґрунтованим обіцянкам лідерів. Політик-авантюрист обожнює різноманітність, зміни, простір, він має не аби які артистичні здібності і любить поставати перед аудиторією у новій якості. Варто відзначити, що авантюризм притаманний і тим політикам, які і самі мають низький рівень політичної культури і свідомості.

Не дивлячись на те, що авантюризм розрахований на випадковий успіх і є нерациональним прийняттям важливих політичних рішень, його не можна однозначно віднести до негативних якостей. Іноді «здоровий» (тобто помірний і заснований на тверезому аналізі становища) авантюризм може принести і користь. Тут основне питання полягає у ступені та доцільності ризику. Якщо можливі втрати багаторазово перевищують користь від політичного або економічного виграшу, то такий авантюризм стає невиправданим, перетворюючись на безглуздість.

Повертаючись до сучасних політичних процесів, зазначимо, що політичні рішення і ризику можуть за формою здаватись авантюристськими, але мати раціональне підґрунтя. Наприклад, плани нападу на сусідню державу можуть

існувати у будь-якій армії. У зв'язку з цим завжди цікаво проаналізувати відомий «план Барбаросса», коли німецькі стратеги збиралися розгромити СРСР. Адже очевидно, що розповіді про їх «божевільні авантюри» є суто ідеологією. Не було авантюристів в німецькому Генштабі, були професіонали. Німецька військово-стратегічна практика на той час мала досвід розгрому декількох армій європейських країн – Польщі, Франції, – тому вони б не стали займатися приреченою на невдачу справою.

Але про «план Барбаросса» навіть зараз найчастіше пишуть як про авантюру чи безглуздість. Проте існувала держава з потужною армією – СРСР, з військово-політичним керівництвом, яке мало досвід локальних війн, з потужним озброєнням, величезним мобілізаційним ресурсом, сильною промисловістю, ідеологією, яка розглядала буржуазні держави як потенційних ворогів і з великими внутрішніми соціальними проблемами (репресіями серед військових, будівництвом колгоспів тощо).

Адже напевно стратеги, які розробляли план нападу на СРСР, розуміли певні ризики, але разом з тим враховували такі тонкощі у військовій, соціальній та ідеологічній практиці, про які радянська пропаганда не могла говорити. Швидше за все існували аналітичні розробки, враховувався досвід колишніх воєн Червоної армії, вивчалися морально-психологічні особливості радянських воєначальників та інші нюанси.

Стосовно «привабливості» авантюризму для громадян, то це пов'язано із популістськими, «приємними» обіцянками, які звертаються до бажань і очікувань громадян. Можна стверджувати, що існує певна закономірність: коли суспільство знаходиться в кризі, переживає період трансформації і загальний рівень політичної культури і свідомості є невисоким, то більше шансів прийти до влади мають саме політики-авантюристи. Люди, перебуваючи у стані глибокого переживання, схильні «хапатися» за «рятівну соломину» аби швидше вийти із стану кризи. Тут виникає парадокс: криза – вибір політика-авантюриста – поглиблення кризи.

Звичайно, управління на державному рівні тісно пов'язане із ризиками у прийнятті рішень. Але поняття «авантюризм» у своїй взаємодії із ризиком відрізняється такими компонентами, як врахування наявної політичної ситуації та професіоналізм керівників. В свою чергу ризики та авантюризм, як типи управління суспільством, можуть мати підґрунтям складну політичну ситуацію в державі.

Нині українське суспільство опинилось перед низкою взаємопов'язаних завдань: необхідністю національної консолідації, яке було проігноровано, а історично зумовлені відмінності у розвитку територій і коопераційні зв'язки, закладені відповідно до розподілу праці в СРСР, свідомо розіграні у різний час різними групами для досягнення й закріплення свого політичного панування; відновлення довіри до держави, яка виявила свою неефективність через проведення нею часткових інтересів (олігархату) і, відповідно, корумпований характер, як до інституту, здатного гарантувати громадянам реалізацію ними їхніх прав і свобод; збереження і навіть відновлення (після анексії Росією Криму й ресурсної підтримки сепаратистських настроїв на сході України) територіальної цілісності України [4].

У вітчизняному державному управлінні потрібно враховувати такі базові суперечні процеси: відбувається переділ сфер впливу між олігархічними групами (включаючи використання ними засобів війни на сході України), тривають зрушення, що містять у собі потенціал зміни укладу кланово-олігархічних відносин, які склалися упродовж останніх двадцяти років і виявили свій деструктивний характер щодо державного управління й відносин у суспільстві; відбувається мережування спільнот, які прагнуть енергію протесту перевести в конструктивну дію [4].

За таких умов загальна глибина ризиків сягає 9-10 балів за 10-бальною шкалою, що включає в себе ризики не тільки ендогенної (недостатність антикорупційної та антимонопольної політики, слабкі гарантії реалізації і поновлення прав на основі судово-правової системи), але й екзогенної природи (воєнна експансія), на усунення яких держава може впливати слабо.

Найвагомішою підставою для такого твердження є та, що Україна знаходиться на порозі змін, які назріли об'єктивно, а тому напрацьовані підходи до управління нею можуть виявитись недостатньо ефективними. Україна внаслідок не добросовісного і неоптимального управління, приватизації держави олігархічними групами, на 2014 р. мала найгірші показники людського розвитку в Європі [5], валовий національний дохід на душу населення з 1990 до 2013 р. зменшився майже на 25 %.

Тому нині важливо унеможливити авантюрне управління на рівні держави і зробити такі кроки: по-перше, виклики сьогодення потребують не формального швидкого створення Програми Кабінету міністрів, як це має місце у випадку з урядом А. Яценюка, а створення практичної змістовної стратегії для діяльності та відповідного планування законопроектної роботи. Без такого документу знову буде ускладненим розуміння цілей і завдань, які ставить перед собою уряд і парламентська урядова коаліція, а це, у свою чергу, знову створюватиме ризики невизначеності, ускладнюватиме прогнозування політичних рішень і може виявитись авантюризмом.

По-друге, Майдан, військові дії на сході України змінюють підхід до сприйняття політичного управління. Вплив на нього починають здійснювати групи різного рівня, що, у свою чергу, ускладнить процес розробки державних рішень.

Можна припустити, що політичний авантюризм обумовлюються великою кількістю факторів невизначеності, викликаних передусім недостатньою раціональністю політики, складністю та широтою цієї сфери. Дещо умовно їх можна поділити на такі групи:

- інформаційні, до яких належать відсутність чіткої та повної інформації про всі поточні політичні процеси, недостатність аналізу політичної ситуації в цілому, неадекватна реакція влади на неї, відсутність чіткого підрахунку переваг і втрат, нерозуміння та ігнорування інтересів інших учасників політичних дій;

- соціальні, викликані нестабільністю, агресивністю та радикалізмом політичного управління, діяльністю окремих політичних інститутів, низькою

підтримкою населення запропонованої політики, політичними, етнічними та іншими конфліктами, безробіттям, тяжким економічним становищем, наявністю багатьох невирішених соціальних проблем [6];

– персональні, пов'язані з особистістю політика, нестабільністю його поведінки, схильність до автономії без врахування колективного характеру політичних дій, підвищеною схильністю до ризику та авантюри. Однак, слід зауважити, що деякі політики більш ефектні саме в незвичних ситуаціях, відчувають задоволення в них, а інколи самі їх і створюють;

– правові: часто політичні авантюри і ризики виникають унаслідок правового та морального нігілізму, невиконання прийнятих умов політичної комунікації, порушення вимог закону та норм угод, які мають морально-політичний характер;

– економічні: причиною політичних авантур також можуть стати: брак грошових ресурсів для проведення реформ, відсутність розвинутої та стабільної економічної інфраструктури, відсутність чіткої економічної програми, відсутність прямих інвестицій у державу, необдуманна валютно-кредитна політика;

– випадкові: разом з вищеперерахованими факторами одним з джерел політичних авантур виступає безпосередня випадковість політичної ситуації, яка призводить до появи непередбачених та небажаних подій.

Крім перерахованих чинників особливим джерелом і проявом авантюризму є специфічний стан управлінської ситуації, який можна визначити як кризу. Криза є вищою мірою невизначеності знань про управлінську ситуацію в поєднанні з дефіцитом часу, який відведений на прийняття рішення після виходу з неї.

Отже, політичний авантюризм сьогодні є досить поширеним явищем в українській політичній практиці через низку причин, серед яких найважливішими є низький рівень політичної культури і свідомості як громадян, так і влади, і гостра суспільно-політична криза, яка створює ситуацію розчарування і невизначеності, які виступають основою для сприйняття

авантюрних політичних рішень. Політики-авантюристи апелюють до емоцій і бажань громадян, «грають» на їх почуттях і приймають переважно деструктивні політичні рішення.

Окреслена проблема є багатоаспектною, тому потребує дослідження у напрямках пошуку мінімізації авантюрного керівництва, побудови механізму відповідальності політиків перед громадянами, раціоналізації прийняття політичних рішень та залучення фахівців для обґрунтування відповідних політичних дій.

Література

. Михальченко М. Авантюризм політичний [Електронний ресурс] / М. Михальченко // Політологічний словник. – Режим доступу : <http://subject.com.ua/political/dict/index.html>.

2. Веймер Д. Л. Аналіз політики: концепції і практика [Текст] / Веймер Девід Л., Вайнінг, Ейден Р. ; пер. з англ. І. Дзюб – К. : Основи., 2000. – С. 44-45.

3. Политика безрассудства или как руководители Украины «о народе думают» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dnepr.com/forum/cat-novostiukrainyiimira/topic-14169.html>.

4. Політичні ризики і політична стабільність в Україні [Електронний ресурс]// Український центр незалежних політичних досліджень. – Випуск 12. – 25.08.2014. – Режим доступу : http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks12_Aug2014u%281%29.pdf

5. Денисюк С. Г. Імідж України у внутрішньо і геополітичних контекстах сучасності [Текст] / С. Г. Денисюк, В. О. Корнієнко // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. – Вип. 4. – Житомир-Київ-Краків : ФОП Євєнюк О. О., 2014. – С. 93-100.

6. Петренко І. І. Політичні ризики: зміст та особливості прогнозування [Текст] / І. І. Петренко // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2010. – Вип. 19. – С. 211-222.

Денисюк Светлана Георгиевна, Бобрук Алла Николаевна

Авантюризм как тип политического руководства

Анализируется политический авантюризм как распространенный и опасный феномен в современном политическом пространстве. Охарактеризованы факторы, которые выступают основой для реализации политических авантур в украинской политике. Акцентировано внимание на преимущественно деструктивной роли авантюризма в политике. Выделены механизмы реализации политического авантюризма: использование коррупционных схем, фальсификации документов, манипулятивных политических технологий. Определено, что главным условием утверждения такого типа политического руководства есть низкий уровень политической культуры как граждан, так и политиков.

Ключевые слова: *политический авантюризм, волюнтаризм, политический риск, манипуляция.*

Denysiuk Svetlana, Bobruk Alla

Adventurism as a type of political leadership

The political adventurism is considered to be common and dangerous phenomenon nowadays . The article defines the factors which become the basis for the implementation of political intrigue in Ukrainian politics . The attention is focused mainly on the role of destructive adventurism in politics. The authors determine the implementation mechanisms of political adventurism. They are the corrupt schemes, falsification of documents, manipulative political technologies. It is concluded that the main condition for the approval of this type of political leadership is the low level of political culture and consciousness of citizens and politicians.

Keywords: *political adventurism, voluntarism, political risk, manipulation.*